

STANOVISKO GENERÁLNÍ ADVOKÁTKY

JULIANE KOKOTT

přednesené dne 12. března 2009¹

I – Úvod

1. Francouzský Cour de cassation v této žádosti Soudnímu dvoru předkládá otázky týkající se výkladu nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000².

2. Tyto otázky mají vést k objasnění toho, jestli je maďarský nebo francouzský soud příslušný rozhodnout o rozvodu manželství, jestliže mají oba manželé své obvyklé bydliště ve Francii a mají jak maďarskou, tak i francouzskou státní příslušnost.

3. Vystávají v souvislosti s uznáním rozhodnutí o rozvodu manželství vydaného maďar-

ským soudem ve Francii. Rozhodnutí bylo vydáno předtím, než nařízení vstoupilo v platnost, a v návaznosti na řízení, které bylo zahájeno před přistoupením Maďarska k EU. V takovém případě závisí použitelnost nařízení č. 2201/2003 podle příslušného přechodného ustanovení na tom, zda byly soudy země původu podle nařízení příslušné k rozhodnutí.

II – Právní rámec

4. Článek 3 odst. 1 nařízení č. 2201/2003 („Obecná příslušnost“) stanoví:

„1. Ve věcech týkajících se rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné jsou příslušné soudy toho členského státu,

1 – Původní jazyk: němčina.

2 – Úř. věst. L 338, s. 1, ve znění pozměněném nařízením Rady (ES) č. 2116/2004 ze dne 2. prosince 2004 (Úř. věst. L 367, s. 1) – zvané též „nařízení Brusel IIa“.

a) na jehož území

na zahájení řízení, a zároveň je buď státním příslušníkem tohoto členského státu, nebo, v případě Spojeného království a Irska, zde má domicil;

– mají manželé obvyklé bydliště, nebo

– měli manželé poslední společné obvyklé bydliště, pokud zde jeden z nich ještě bydlí, nebo

b) jehož státními příslušníky jsou oba manželé nebo, v případě Spojeného království a Irska, se jedná o zemi domicilu obou manželů.“

– má odpůrce bydliště, nebo

5. Článek 19 odst. 1 a 3 stanoví toto pravidlo pro překážku litispendence ve věcech manželských:

– v případě společného návrhu na zahájení řízení má alespoň jeden z manželů obvyklé bydliště, nebo

„1. Je-li u soudů různých členských států zahájeno mezi týmiž stranami řízení ve věci rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné, přeruší soud, u něhož bylo řízení zahájeno později, bez návrhu řízení až do doby, než se určí příslušnost soudu, který řízení zahájil jako první.

– má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně jeden rok bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, nebo

– má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně šest měsíců bezprostředně před podáním návrhu

[...]

3. Pokud je určena příslušnost soudu, který zahájil řízení jako první, prohlásí se soud, který řízení zahájil později, za nepříslušný ve prospěch tohoto soudu. [...]"

6. Článek 21 upravuje uznávání zahraničních rozhodnutí a zní takto (vybrané části):

„1. Rozhodnutí vydaná v některém členském státě jsou v jiných členských státech uznávána, aniž by bylo vyžadováno zvláštní řízení.

[...]

3. Aniž je dotčen oddíl 4 této kapitoly, může kterákoliv dotčená osoba postupy uvedenými v oddílu 2 této kapitoly požádat o vydání rozhodnutí o uznání nebo neuznání rozhodnutí.

I - 6876

4. Je-li otázka uznání rozhodnutí vznesena u soudu členského státu jako předběžná otázka, může o ní tento soud rozhodnout.“

7. Článek 22 stanovuje mj. tyto důvody pro neuznání rozhodnutí ve věci rozvodu:

„a) je-li takové uznání zjevně v rozporu s veřejným pořádkem členského státu, v němž se o uznání žádá;

b) jestliže odpůrce, v jehož nepřítomnosti bylo rozhodnutí vydáno, nebyl písemně vyrozuměn o zahájení řízení v dostatečném časovém předstihu a takovým způsobem, který by mu umožnil přípravu na jednání před soudem, pokud není zjištěno, že odpůrce rozhodnutí jednoznačným způsobem přijal; [...]"

8. Podle článku 24 však nesmí být příslušnost soudu země původu přezkoumávána. Zejména nelze přezkum slučitelnosti s veřejným pořádkem podle čl. 22 písm. a) uplatnit v případě pravidel pro určení příslušnosti stanovených v člancích 3 až 14.

s kapitolou III tohoto nařízení, jestliže se týkají rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné nebo pokud se jedná o rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem vydaného při příležitosti některého z těchto řízení ve věcech manželských.

9. Článek 64 odst. 1, 3 a 4 obsahuje tato přechodná ustanovení:

„1. Toto nařízení se použije pouze na soudní řízení zahájená, na veřejné listiny přijaté nebo na dohody uzavřené mezi stranami po dni použitelnosti tohoto nařízení stanoveném v článku 72.

[...]

3. Rozhodnutí vydaná přede dnem použitelnosti tohoto nařízení v řízeních zahájených po vstupu nařízení (ES) č. 1347/2000 v platnost jsou uznávána a vykonávána v souladu

4. Rozhodnutí vydaná přede dnem použitelnosti tohoto nařízení, ale po dni vstupu nařízení (ES) č. 1347/2000 v platnost, v řízeních zahájených přede dnem vstupu nařízení (ES) č. 1347/2000 v platnost jsou uznávána a vykonávána v souladu s kapitolou III tohoto nařízení, jestliže se týkají rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné, nebo pokud se jedná o rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem vydané při příležitosti některého z těchto řízení ve věcech manželských a jestliže příslušnost soudu byla určena na základě pravidel, která jsou v souladu s pravidly uvedenými buď v kapitole II tohoto nařízení, nebo v nařízení (ES) č. 1347/2000, nebo ve smlouvě uzavřené mezi členským státem původu a dožádaným členským státem, která byla platná v době zahájení řízení.“

10. Podle článku 72 vstoupilo toto nařízení v platnost dnem 1. srpna 2004 a použije se ode

dne 1. března 2005, s výjimkou článků 67, 68, 69 a 70, které se použijí ode dne 1. srpna 2004.

III – Skutkové okolnosti a předběžná otázka

11. Nařízení č. 2201/2003 navazuje po obsahové stránce na jím nahrazené nařízení Rady (ES) č. 1347/2000³ ze dne 29. května 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem⁴. Článek 2 nařízení č. 1347/2000 se doslovně shoduje s článkem 3 nařízení č. 2201/2003. Nařízení č. 1347/2000 vstoupilo podle svého článku 46 v platnost dne 1. března 2001.

12. Nařízení (ES) č. 1347/2000 převzalo do značné míry úpravu obsaženou v úmluvě o soudní příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských založené na článku K.3 Smlouvy o Evropské unii ze dne 28. května 1998⁵ (dále jen „úmluva Brusel II“). Tato úmluva už poté nevstoupila v platnost. Při přijímání nařízení č. 1347/2000 vzala Rada na vědomí vysvětlující zprávu k úmluvě, kterou vypracovala prof. Dr. Alegria Borrás (dále jen „zpráva Borrás“)^{6,7}.

13. Pan Iaszlo Hadadi a paní Csilla Marta Mesko jsou maďarskými státními příslušníky. V roce 1979 uzavřeli v Maďarsku manželství a v roce 1980 emigrovali do Francie. V roce 1985 získali navíc francouzskou státní příslušnost. C. Mesko uvedla, že byla mezi lety 2000 a 2004 opakovaně obětí násilí, kterého se dopouštěl její muž. I. Hadadi podal dne 23. února 2002 u soudu v Pešti (Maďarsko) návrh na rozvod. C. Mesko se o tomto řízení podle své výpovědi dozvěděla až o šest měsíců později. Soud rozvedl manželství pravomocným rozsudkem ze dne 4. května 2004.

14. C. Mesko podala dne 19. února 2003 u soudce pro rodinné záležitosti Tribunal de grande instance de Meaux (Francie) vlastní návrh na rozvod z důvodu viny. Usnesením ze dne 8. listopadu 2005 soudce prohlásil tento návrh za nepřijatelný. Proti tomu podala C. Mesko opravný prostředek ke Cour d'appel Paris, který toto usnesení soudu prvního stupně zrušil. Cour d'Appel své rozhodnutí odůvodnil tím, že rozsudek o rozvodu vydaný maďarským soudem nemůže být ve Francii uznán a že shledal návrh na rozvod podaný C. Mesko přijatelným.

3 – Úř. věst. L 160, s. 19.

4 – Srov. šestý bod odůvodnění nařízení č. 1347/2000 a třetí bod odůvodnění nařízení č. 2201/2003.

5 – Úř. věst. 1998 C 221, s. 2.

6 – Úř. věst. 1998 C 221, s. 27.

7 – Srov. šestý bod odůvodnění nařízení č. 1347/2000 a třetí bod odůvodnění nařízení č. 2201/2003.

15. Proti tomuto rozsudku podal I. Hadadi opravný prostředek ke Cour de cassation, který rozsudkem ze dne 16. dubna 2008 předložil Soudnímu dvoru na základě článku 234 ES a 68 ES tyto otázky:

„1. Má být čl. 3 odst. 1 písm. b) [nařízení (ES) č. 2201/2003] vykládán tak, že v případech, kdy manželé mají státní příslušnost státu soudu, u kterého byl podán návrh na rozvod, a současně státní příslušnost jiného členského státu Evropské unie, je třeba dát přednost státní příslušnosti státu soudu, u kterého byl podán návrh na rozvod?

2. Je-li odpověď na předchozí otázku záporná, je třeba toto ustanovení vykládat tak, že určuje pro případ, že mají oba manželé dvojí státní příslušnost těchto členských států, která z obou státních příslušností nejpřesněji odpovídá skutečnosti?

3. Je v případě záporné odpovědi na předchozí otázku třeba mít za to, že uvedené ustanovení poskytuje manželům další možnost spočívající v tom, že se tito mohou dle své volby obrátit na kterýkoliv ze soudů obou členských států, jejichž státní příslušnost oba mají?“

16. V řízení před Soudním dvorem podali svá stanoviska I. Hadadi, C. Mesko, francouzská, německá, finská, polská, slovenská a česká vláda, jakož i Komise Evropských společností.

IV – Právní posouzení

A – Úvodní poznámka k použitelnosti nařízení podle přechodných ustanovení

17. Předmětem právního sporu v původním řízení je návrh na rozvod manželství podaný C. Mesko. Předpokladem přípustnosti její žaloby se přitom zdá být okolnost, že manželství ještě nebylo rozvedeno rozsudkem vydaným soudem jiného členského státu, který musí být uznán francouzskými soudy. Uznání rozsudku o rozvodu manželství ze dne 4. května 2004 vydaného maďarským soudem tedy představuje předběžnou otázku v rámci přezkumu přípustnosti návrhu na rozvod manželství, jímž se zabývají francouzské soudy.

18. K tomu je třeba předeslat, že čl. 21 odst. 1 nařízení č. 2201/2003 vychází ze zásady uznávání. Nepříslušnost soudů členského

státu původu rozhodnutí neopravňuje podle článku 24 tohoto nařízení za normálních okolností k odepření uznání.

19. K podání návrhu na rozvod manželství a k rozhodnutí, jímž se manželství rozvádí, však došlo v Maďarsku v době, kdy ještě nařízení č. 2201/2003 nebylo použitelné. Uznání rozsudku o rozvodu na základě tohoto nařízení tedy přichází v úvahu jediné podle přechodných ustanovení. Předkládající soud se v této souvislosti správně odvolával na čl. 64 odst. 4 nařízení týkající se rozhodnutí o rozvodech manželství, která

- byla vydána přede dnem použitelnosti nařízení č. 2201/2003, ale po dni vstupu nařízení č. 1347/2000 v platnost,
- v řízení zahájeném přede dnem vstupu nařízení č. 1347/2000 v platnost.

20. Rozhodná ustanovení nařízení č. 2201/2003 jsou podle jeho článku 72 použitelná ode dne 1. března 2005. Nařízení č. 1347/2000 vstoupilo v platnost dne 1. března 2001. V případě Maďarska je však

třeba vycházet z data 1. května 2004, neboť pravidla společného *acquis* podle článku 2 Aktu o přistoupení⁸ se pro nové členské státy stávají závaznými a uplatňují se tam teprve počínaje tímto dnem. I. Hadadi podal v Maďarsku návrh na rozvod dne 23. února 2002, tedy před datem použitelnosti nařízení č. 1347/2000. Rozsudek o rozvodu byl potom vydán dne 4. května 2004, tedy poté, co nařízení č. 1347/2000 nabylo v Maďarsku účinnosti a před datem použitelnosti nařízení č. 2201/2003.

21. C. Mesko se sice podle své výpovědi dozvěděla o řízení teprve šest měsíců poté, co bylo zahájeno, nicméně neuvedla, že by I. Hadadi opomněl přijmout opatření požadovaná pro doručení listiny, v důsledku čehož by soud podle článku 16 nařízení k tomuto datu nebyl považován za soud, který zahájil řízení. Ze spisu ostatně vyplývá, že se angažovala v řízení před soudem v Pešti.

22. Zahájení řízení, jakož i vydání rozhodnutí tedy spadají do období, na která se vztahuje čl. 64 odst. 4. Rozhodnutí je proto podle nařízení č. 2201/2003 třeba uznat, jestliže byla pro určení příslušnosti použita pravidla, která

8 — Akt o podmínkách přistoupení České republiky, Estonské republiky, Kyprské republiky, Lotyšské republiky, Litevské republiky, Maďarské republiky, Republiky Malta, Polské republiky, Republiky Slovinsko a Slovenské republiky a o úpravách smluv, na nichž je založena Evropská unie (Úř. věst. L 236, s. 33).

jsou v souladu s pravidly uvedenými buď v kapitole II tohoto nařízení, nebo v nařízení č. 1347/2000, nebo ve smlouvě uzavřené mezi Maďarskem a Francií, která byla platná v době zahájení řízení.

23. Ze spisu nevyplývá, ze kterých ustanovení soud v Pešti odvodil svou příslušnost, ani jak tato ustanovení znějí. Soulad použitých pravidel určování příslušnosti s článkem 3 nařízení č. 2201/2003, stejně znějícím ustanovením článku 2 nařízení č. 1347/2000 nebo s použitelnými ustanoveními úmluvy lze předpokládat již tehdy, pokud by z uvedených norem rovněž vyplynula příslušnost maďarských soudů. Příslušné úpravy není třeba dále srovnávat. Článek 64 odst. 4 má totiž zabezpečit širokou působnost ustanovení o uznávání obsažených v nařízení na rozhodnutí všech soudů, které by při použití harmonizovaných úprav nebo úprav dohodnutých v úmluvě rovněž byly příslušné.

24. Otázka, zda tomu tak bylo v projednávaném případě, tj. zda by soud v Pešti byl příslušný také podle čl. 3 odst. 1 písm. b) nařízení č. 2201/2003, má být objasněna v rámci uvedených předběžných otázek.

B – K předběžným otázkám

25. Podle čl. 3 odst. 1 písm. b) nařízení č. 2201/2003 jsou ve věcech týkajících se rozvodu příslušné soudy toho členského státu, jehož státními příslušníky jsou oba manželé nebo, v případě Spojeného království a Irska, se jedná o zemi domicilu obou manželů. Pro případ, že mají oba manželé dvojí státní příslušnost těchto členských států, neurčuje dané ustanovení žádné zvláštní pravidlo⁹. Tři uvedené předběžné otázky berou v potaz různé alternativy, jak má být v takovém případě určena příslušnost podle čl. 3 odst. 1 písm. b).

26. V případě kladné odpovědi na druhou otázku by měla být dána přednost té z obou státních příslušností, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti. V této souvislosti by se zřejmě jednalo o tu státní příslušnost, která vytváří na základě podpůrných hraničních určovatelných, jakým je například obvyklý pobyt, nejuzší spojení k soudům toho členského státu, jehož státními příslušníky jsou manželé. Podle čl. 3 odst. 1 písm. b) by tedy byl příslušný jedině soud členského státu se státní příslušností, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti. Příslušnost soudů členských států s těmi státními příslušnostmi, které odpovídají skutečnosti méně přesně, by byla podle tohoto ustanovení vyloučena.

⁹ — Zpráva Borrás, bod 33 *in fine*.

27. Jinou alternativu představuje možnost nastíněná v rámci třetí otázky, a sice, že na základě obou společných státních příslušností si navrhovatel může libovolně zvolit jednu z rovnocenných soudních příslušností. V důsledku toho by byl příslušný soud toho členského státu, kde bylo zahájeno řízení jako první. Soud v jiném členském státě, kde bylo řízení zahájeno později, by se podle čl. 19 odst. 3 nařízení měl prohlásit za nepřislušný.

28. Na prvním místě pokládá Cour de cassation otázku, zda nemá vnitrostátní soud v případě osob s dvojitou státní příslušností vždy dát přednost tuzemské státní příslušnosti, bez ohledu na to, která státní příslušnost nejpřesněji odpovídá skutečnosti.

1. K první předběžné otázce

29. Při hledání odpovědi na první předběžnou otázku je třeba vzít v úvahu, že francouzské soudy se zabývají netypickou situací, neboť v rámci použití čl. 64 odst. 4 nařízení č. 2201/2003 nemají posuzovat vlastní příslušnost, ale naopak příslušnost soudů jiného členského státu.

30. Běžně soud, který zahajuje řízení, zkoumá naopak jen vlastní příslušnost a případně se prohlásí za nepřislušný podle článku 17 nařízení. Pokud se považuje za příslušný a rozhoduje-li ve věci samé, musí být jeho rozsudek s výhradou důvodů pro neuznání rozhodnutí upravených v článku 22 nařízení uznán v jiném členském státě. Otázka, zda byla příslušnost soudu členského státu původu opravdu dána, již nesmí být podle článku 24 nařízení ve státě uznání zpochybněna.

31. Tato zásada se projevuje rovněž v pravidle *lis pendens* obsaženém v čl. 19 odst. 1 nařízení. Podle něj musí soud, který zahájil řízení v téže manželské věci, přerušit řízení až do doby, než se soud jiného členského státu, kde bylo zahájeno řízení jako první, prohlásí za příslušný. Soud, který řízení zahájil jako druhý, nesmí v zahájeném řízení pokračovat jen proto, že považuje soud, který řízení zahájil jako první, za nepřislušný. Toto pravidlo se v projednávaném případě ovšem nepoužije, neboť řízení byla zahájena přede dnem použitelnosti nařízení (čl. 64 odst. 1 nařízení č. 2201/2003).

32. Otázkou zůstává, jak má postupovat soud členského státu uznání, který má podle čl. 64 odst. 4 výjimečně zkoumat, zda by byl soud členského státu původu příslušný podle čl. 3 odst. 1 písm. b), pokud jsou manželé státními příslušníky nejen členského státu původu, ale i členského státu uznání.

33. Cour d'appel k tomu zaujal patrně toto stanovisko: otázka, kterou (společnou) státní příslušnost ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. b) mají oba manželé, se má posuzovat výlučně podle vnitrostátního práva. Podle francouzského práva musí být s osobami s několika státními příslušnostmi včetně té francouzské zacházeno pouze jako s francouzskými státními příslušníky, bez ohledu na to, že jsou navíc státními příslušníky jednoho nebo několika dalších států. Maďarské soudy tedy podle čl. 3 odst. 1 písm. b) nejsou příslušné rozhodnout o rozvodu manželství Hadadiových, neboť se – z pohledu francouzských soudů – jedná o francouzské, a nikoli o maďarské státní příslušníky.

34. Tento názor nemohu sdílet.

35. Jak uvádí německá a polská vláda, jakož i Komise, pro účely použití čl. 3 odst. 1 písm. b) není určení, jakou státní příslušnost má osoba s dvojitou státní příslušností, respektive ke které z několika státních příslušností se má přihlížet, možné výlučně podle předpisů vnitrostátního práva. V tomto kontextu je naopak potřeba vykládat pojem „státní příslušnost“ autonomně. Jedině autonomní výklad totiž zajišťuje, že pravidla pro určování

příslušnosti obsažená v nařízení se budou ve všech členských státech používat jednotně¹⁰.

36. Ve zprávě Borrás se sice uvádí, že úmluva nepojednává o účincích dvojí státní příslušnosti, a tudíž by soudy každého státu měly v mezích příslušných obecných ustanovení obsažených v právu Společenství vždy použít příslušné předpisy vnitrostátního práva¹¹.

37. I kdyby se připustilo, že tento výrok platí pro úmluvu, nelze jeho platnost bez dalšího přenést na nařízení č. 2201/2003. V případě úmluvy členských států opírající se o Smlouvu o EU lze totiž otázky, které tam nejsou výslovně upraveny, pravděpodobně spíš vyřešit odkazem na vnitrostátní právo než v případě, že se jedná o nařízení Evropského společenství. U aktů Společenství se v takových případech má dát přednost autonomnímu výkladu, orientovanému na smysl a účel daných ustanovení. Zpráva navíc obsahuje poznámku, že předpisy vnitrostátního práva se musí držet v mezích obecných ustanovení obsažených v právu Společenství.

10 — Srov. v tomto smyslu k Bruselské úmluvě rozsudky ze dne 13. července 1993, Mulox IBC (C-125/92, Recueil, s. I-4075, bod 11), a ze dne 10. dubna 2003, Pugliese (C-437/00, Recueil, s. I-3573, bod 16).

11 — Zpráva Borrás, bod 33 *in fine*.

38. V této souvislosti odkázali někteří účastníci řízení na rozsudky Micheletti a Garcia Avello¹², v nichž se Soudní dvůr zabýval významem základních svobod a všeobecného zákazu diskriminace v případech týkajících se dvojí státní příslušnosti. V projednávaném případě ale otázka významu základních svobod nevyvstává, protože již z nařízení lze dovodit dostatečně požadavky pro návaznost na státní příslušnost.

39. Článek 3 odst. 1 písm. b) nařízení tak vylučuje, aby s osobami s dvojí státní příslušností bylo zacházeno jako s výlučně vlastními státními příslušníky. Takové zacházení by totiž vedlo k tomu, že by se tyto osoby nemohly před soudem členského státu – zde před francouzským soudem – odvolávat na čl. 3 odst. 1 písm. b) s cílem založit příslušnost soudů jiného členského státu – zde Maďarska, přestože jsou příslušníky státu, jehož soud zahájil řízení.

40. Soudy tohoto jiného členského státu by se ovšem podle čl. 3 odst. 1 písm. b) musely prohlásit za příslušné rozvést dva vlastní státní

příslušníky, kdyby – jako tomu je zpravidla – samy musely přezkoumávat vlastní příslušnost¹³. Pokud musí soud v členském státě uznání výjimečně posuzovat příslušnost soudu členského státu původu rozhodnutí, musí vzít v úvahu, že manželé jsou rovněž státními příslušníky členského státu původu, a tudíž mohly také tamní soudy předpokládat vlastní příslušnost na základě státní příslušnosti. Toto je v souladu také se zásadami vzájemné důvěry a vzájemného uznávání, z nichž nařízení vychází.

41. Zde prezentovaný výklad neodporuje článku 3 Haagské úmluvy ze dne 12. dubna 1930 o jednotlivých otázkách, které vyvstávají v rámci konfliktu právních předpisů o státní příslušnosti¹⁴. Toto ustanovení kodifikuje pravidlo z oblasti obyčejového práva, podle něhož osoba, která je státním příslušníkem dvou nebo více států, může být každým z těchto států považována za vlastního státního příslušníka. Toto pravidlo však v situaci, o jakou jde v projednávaném případě, nenabádá k ignorování toho, že jiný stát, jehož státním příslušníkem je osoba také, s ní rovněž nakládá jako s vlastním státním příslušníkem¹⁵.

12 — Rozsudky ze dne 7. července 1992, Micheletti a další (C-369/90, Recueil, s. I-4239, bod 10), a ze dne 2. října 2003, Garcia Avello (C-148/02, Recueil, s. I-11613, bod 28). K odvolání na státní příslušnost členského státu viz také rozsudky ze dne 2. října 1997, Saldanha a MTS (C-122/96, Recueil, s. I-5325, bod 15); ze dne 11. listopadu 1999, Mesbah (C-179/98, Recueil, s. I-7955, body 31 a násl.); ze dne 20. února 2001, Kaur (C-192/99, Recueil, s. I-1237, bod 19), a ze dne 19. října 2004, Zhu a Chen (C-200/02, Sb. rozh. s. I-9925, bod 37).

13 — Toto platí každopádně s výhradou odpovědi na druhou otázku týkající se významu státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti.

14 — League of Nations Treaty Series, sv. 179, s. 89. Toto ustanovení zní takto: Subject to the provisions of the present Convention, a person having two or more nationalities may be regarded as it's national by each of the States whose nationality he possesses.

15 — Srov. v tomto smyslu rozsudek Garcia Avello (uvedený v poznámce pod čarou 12, bod 28).

42. Na první otázku je proto třeba odpovědět takto:

„Pokud má soud členského státu podle čl. 64 odst. 4 nařízení č. 2201/2003 zkoumat, zda by byl soud členského státu původu rozhodnutí příslušný podle čl. 3 odst. 1 písm. b) tohoto nařízení, pak nesmí považovat manžele, kteří jsou oba příslušníky jak členského státu, v němž soud zahájil řízení, tak i členského státu původu, výlučně za své vlastní státní příslušníky. Naopak musí zohlednit, že manželé jsou rovněž státními příslušníky členského státu původu, a že tamní soudy by proto byly příslušné vydat v dané věci rozhodnutí.“

2. Ke druhé a třetí předběžné otázce

43. Vztah druhé a třetí otázky je vztahem alternativním: buď se má při určování příslušnosti v rozvodových věcech osob, které jsou příslušníky dvou států, přihlížet pouze k té státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti, takže je dána jen jedna soudní příslušnost na základě této státní příslušnosti, nebo se má přihlížet k oběma státním

příslušnostem s výsledkem, že na jejich základě mohou být založeny soudní příslušnosti v obou členských státech. S cílem vyhodnotit pro a proti obou možných řešení je tedy třeba pojednat o obou otázkách společně.

44. C. Mesko a polská vláda se zasazují o to, aby se přihlíželo ke státní příslušnosti, která nejlépe odpovídá skutečnosti. Za ni považuje C. Mesko francouzskou státní příslušnost, a to vzhledem k jejímu přes dvacet let trvajícím pobytu ve Francii. Zdůrazňuje, že postavení obou státních příslušností na roveň by podněcovalo k nepřiměřenému spěchání k soudu a umožnilo zneužití v rámci jevu „forum shopping“.

45. Ostatní účastníci řízení naopak zdůrazňují, že čl. 3 odst. 1 písm. b) vychází výlučně ze společné státní příslušnosti manželů. Podle nich nelze soudní příslušnost podmiňovat naplněním doplňujícího předpokladu, že se jedná o státní příslušnost, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti. Dále se zdůrazňuje, že čl. 3 odst. 1 písm. a) stejně připouští další soudní příslušnosti opírající se o hraničního určovatele obvyklého pobytu, které jsou postaveny na roveň soudní příslušnosti založené na základě společné státní příslušnosti.

46. Je třeba předeslat, že nařízení č. 2201/2003 upravuje pouze soudní příslušnost, a nikoli kolizní právo určující, které hmotné právo se na rozhodnutí použije. Soud příslušný podle nařízení č. 2201/2003 tedy musí určit rozhodné právo podle předpisů vnitrostátního práva. Pokud normy vnitrostátního kolizního práva – jako zjevně i ty maďarské – určí jako rozhodné právo přednostně právo soudu, kde bylo zahájeno řízení (*lex fori*), může z určení soudní příslušnosti ovšem vzejít předběžné rozhodnutí týkající se rozhodného práva.

47. „Kolizní slepota“ (*negace conflits de lois*)¹⁶, nařízení kritizovaná v literatuře, tedy opravdu může napomáhat k nepřiměřenému spěchání manželů k soudu. Místo aby si zahájení rozvodového řízení v klidu promysleli, mohou být manželé ve při svedeni k rychlému zahájení řízení u jednoho z příslušných soudů s cílem zajistit si výhody plynoucí z hmotného rozvodového práva rozhodného podle mezinárodního práva soukromého platného v místě soudu. Pokud je totiž řízení zahájeno před dvěma soudy, pak je podle pravidla přednosti zakotveného v článku 19 příslušný ten soud, který řízení zahájil jako první.

16 — Srov. C. Kohler, Status als Ware: Bemerkungen zur europäischen Verordnung über das internationale Verfahrensrecht für Ehescheidungen, in: P. Mansel (vyd.) *Vergemeinschaftung des europäischen Kollisionsrechts*, 2001, s. 41, 42. (francouzské znění: C. Kohler, Libre circulation du divorce? Observations sur le règlement communautaire concernant les procédures en matière matrimoniale, in: R.M. de Moura Ramos a kol., *Estudos em homenagem à Professora Doutora Isabel de Magalhães Collaço*, vydání I., 2002, s. 231, 233).

48. Tytéž negativní účinky toho, že je nařízení omezeno pouze na úpravu příslušnosti, spatřuje i Komise. Ta už proto navrhla zavedení společných pravidel pro určování rozhodného práva¹⁷.

49. Shora uvedené úvahy se ovšem týkají pouze samotného rozvodu, ale nikoli následků rozvodu, mezi něž patří zejména pohledávky výživného. Příslušné pravidlo určování příslušnosti obsažené v čl. 5 bodě 2 nařízení (ES) č. 44/2001¹⁸ bylo právě nahrazeno speciálním nařízením¹⁹, které kromě toho odkazuje na Haagský protokol ze dne 23. listopadu 2007 o právu rozhodném pro výživovací povinnosti. Ani příslušnost rozhodovat o svěření dítěte do péče se podle článku 12 nařízení č. 2201/2003 automaticky neshoduje s příslušností v rozvodových věcech. A konečně, pro majetkoprávní

17 — Návrh Komise ze dne 17. července 2006 nařízení Rady, kterým se mění nařízení (ES) č. 2201/2003 ohledně příslušnosti a pravidel o právních předpisech použitelných v manželských věcech, KOM(2006) 399 v konečném znění. Viz také Zelená kniha ze dne 14. března 2005 o rozhodném právu a příslušnosti soudů v rozvodových záležitostech, KOM(2005) 82 v konečném znění. Jelikož dosud nebylo dosaženo dohody o návrhu tohoto tzv. nařízení Řím III, zvažuje se nyní postupovat cestou zesílené spolupráce (tisková zpráva k 2887. jednání Rady justičních a vnitřních záležitostí dne 24. a 25. července 2008, lze nalézt na: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/08/205&format=PDF&aged=0&language=DE&guiLanguage=en>). Podrobněji k tomuto návrhu: C. Kohler, Zur Gestaltung des europäischen Kollisionsrechts für Ehesachen: Der steinige Weg zu einheitlichen Regeln über das anwendbare Recht für Scheidung und Trennung, *Zeitschrift für das Gesamte Familienrecht*, (FamRZ), 2008, 1673.

18 — Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Úř. věst. 2001, L 12, s. 1; Zvl. vyd. 19/04, s. 42).

19 — Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech výživovacích povinností (Úř. věst. 2009, L 7, s. 1).

následky rozvodu neexistuje v právu Společenství žádná úprava.

50. C. Mesko se sice formálně ohrazuje proti příslušnosti soudu v Pešti, ale v jádru věci se zdá, že jí především nepřipadá vhodné, že se na rozvod použilo maďarské, a nikoli francouzské právo. Vychází z toho, že její manžel podal žádost o rozvod v Maďarsku záměrně, aby se vyhnul následkům rozvodu z důvodu viny podle francouzského práva, přestože manželé už prakticky neměli takřka žádný vztah k Maďarsku.

51. Vzhledem k těmto okolnostem je třeba zkoumat, zda se má čl. 3 odst. 1 písm. b) vykládat tak, že je soudní příslušnost v případě osob s více státními příslušnostmi založena výlučně na základě společné státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti.

52. Zásada přednosti státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti, je již dlouho známa v mezinárodním právu veřejném²⁰

20 — Článek 5 Haagské úmluvy ze dne 12. dubna 1930 (uvedené v bodě 41), který zní: „Within a third State, a person having more than one nationality shall be treated as if he had only one. Without prejudice to the application of its law in matters of personal status and of any conventions in force, a third State shall, of the nationalities which any such person possesses, recognise exclusively in its territory either the nationality of the country in which he is habitually and principally resident, or the country with which in the circumstances her appears to be in fact most closely connected.“

a projevuje se tam v rámci práva států poskytovat diplomatickou ochranu²¹. Za nejpřesněji odpovídající skutečnosti se považuje příslušnost toho státu, kde má osoba svůj obvyklý pobyt²².

53. Do jaké míry zamezují základní svobody přenesení tohoto konceptu²³ není v tomto případě třeba zkoumat, pokud již samotné nařízení brání tomu, aby bylo přednostně přihlédnuto ke státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti. Zato je třeba zkoumat, zda lze pojem „státní příslušnost“ obsažený v čl. 3 odst. 1 písm. b) vykládat tak, že se v případě osob s více státními příslušnostmi musí vycházet z příslušnosti k tomu členskému státu, k němuž existuje skutečné pouto.

54. Takový výklad předně nelze opřít o znění čl. 3 odst. 1 písm. b). Jak správně poznamenává německá vláda, nařízení uvádí na řadě dalších míst jako hraničního určovatele státní příslušnost, aniž by tím byla myšlena pouze státní

21 — Rozsudek MSD ze dne 6. dubna 1955, Nottebohm, Recueil, s. 4 a násl.

22 — Článek 5 Haagské úmluvy ze dne 12. dubna 1930 (uvedený v poznámce pod čarou 20).

23 — K tomu viz judikatura uvedená v poznámce pod čarou 12, z níž někteří účastníci řízení odvozují, že přihlížení ke státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti, je v rozporu se základními svobodami.

příslušnost, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti. Pokud by si naopak zákonodárce v čl. 3 odst. 1 písm. b) kladl za cíl, aby se přihlíželo pouze ke státní příslušnosti nejpřesněji odpovídající skutečnosti, pak by bylo možné očekávat odpovídající výslovnou úpravu.

55. Samotné znění ovšem není rozhodující. V úvahu musí být vzat i smysl a účel dané úpravy, historie jejího vzniku, jakož i souvislosti, do jakých je zasazena.

56. Jak vyplývá z prvního bodu odůvodnění nařízení č. 2201/2003, přispívá toto nařízení k vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zajištěn volný pohyb osob. V úpravě manželských věcí sleduje i nadále ty cíle, z nichž vycházelo již nařízení č. 1347/2000 a úmluva Brusel II²⁴.

57. Jak objasňuje zpráva Borrás, vycházela ustanovení pro určování příslušnosti obsažená v úmluvě Brusel II z myšlenky, že se přihlíží k zájmům účastníků řízení a umožní se flexibilní úprava adekvátní mobility osob. Tato ustanovení měla znamenat zjednodušení pro občana při současném zachování právní jistoty²⁵. Kritéria zvolená ke stanovení přísluš-

nosti jsou tedy objektivní, alternativní a výlučné povahy²⁶.

58. Takto vytyčené cíle směřují k tomu, aby si osoby, které využily svého práva volného pohybu, mohly flexibilně vybrat příslušný soud. Pro takové osoby je například jednodušší obrátit se na soudy toho členského státu, kde obvykle pobývají. Taktéž si ale lze představit, že by se raději obrátily na soudy svého domovského státu, jehož řeč lépe ovládají a v jehož systému soudnictví a právním řádu se lépe vyznají. Proto čl. 3 odst. 1 písm. a) a písm. b) nařízení č. 2201/2003 připouští vícero příslušných soudů, které na rozdíl od několika soudních příslušností podle úmluvy ze dne 27. září 1968 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Bruselská úmluva) záměrně nejsou seřazeny podle priorit²⁷.

59. Pokud by se u osob s dvěma státními příslušnostmi v rámci čl. 3 odst. 1 písm. b) přihlíželo pouze ke státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti, vedlo by to k omezení možností volby. Protože by pro určování státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti, sehrál významnou roli obvyklý pobyt, příslušný by byl tentýž soud jak podle čl. 3 odst. 1 písm. a), tak i podle písm. b) téhož článku a odstavce. To by fakticky u osob se dvěma státními příslušnostmi směřovalo k seřazení soudních příslušností podle priorit v rámci písm. a) a písm. b), což právě nebylo zamýšleno. Nebo by se naopak manželský

24 — Srov. druhý bod odůvodnění nařízení č. 2201/2003.

25 — Zpráva Borrás, bod 27.

26 — Zpráva Borrás, bod 28.

27 — Zpráva Borrás, bod 28.

pár jen s jednou společnou státní příslušností mohl obrátit na soudy ve svém domovském státě, i když v tomto státě již dlouho neměl obvyklý pobyt a ve skutečnosti ho s ním už takřka nic nepojí.

60. Skutečnosti rozhodné pro určení příslušnosti mají zabezpečit skutečné pouto k příslušnému členskému státu, jak zdůrazňuje dvanáctý bod odůvodnění nařízení č. 1347/2000²⁸. Toto pouto se vytvoří buď na základě obvyklého pobytu ve státu fóra, nebo na základě společné státní příslušnosti. Zákodárce přitom v typizovaném ohledu vychází z toho, že spolu se státní příslušností kráčí ruku v ruce i skutečné pouto, a opírá se tak o skutečnost, která je snadno zjiřitelná a umožňuje určení příslušného soudu bezpochyby.

61. Další kvalitativní skutečnosti, jako například okolnost, jak přesně státní příslušnost odpovídá skutečnosti, nespádají pod čl. 3 odst. 1 písm. b). Zjišťování toho, jak přesně státní příslušnost odpovídá skutečnosti, by totiž zaprvé nadbytečně zatěžovalo přezkum soudní příslušnosti a zadruhé by bylo

v rozporu s cílem nařízení zabezpečit právní jistotu ohledně soudní příslušnosti.

62. Zjišťování státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti, by doprovázely značné nejistoty už jen proto, že chybné definice tohoto neurčitěho pojmu. Navíc by se přitom možná musela brát v úvahu celá řada skutkových okolností, které ne vždy povedou k jednoznačnému výsledku. V nejhrošším případě by mohl vzniknout negativní kompetenční spor, kdy oba soudy svorně považují příslušnost k jinému členskému státu za tu, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti. Nařízení neobsahuje žádné ustanovení týkající se takových kompetenčních sporů, na jehož základě by soud členského státu mohl řízení závazně postoupit soudu jiného členského státu²⁹.

63. Takovému výsledku nestojí v cestě to, že podle čl. 3 odst. 1 písm. b) je v případě Spojeného království a Irska rozhodující domicil manželů namísto jejich státní příslušnosti. Domicil sice může vykazovat určitou podobnost se státní příslušností, která nejlépe odpovídá skutečnosti. Především může mít každá osoba podle příslušných norem vnitrostátního práva vždy pouze jeden domicil³⁰. Z této speciální úpravy platící pro tyto dva

28 — Ten zní takto: „Skutečnosti rozhodné pro určení příslušnosti stanovené v tomto nařízení jsou založeny na pravidle, že musí existovat skutečné pouto mezi dotyčnou osobou a příslušným členským státem. Rozhodnutí zahrnout určité skutečnosti rozhodné pro určení příslušnosti odpovídá tomu, že tato kritéria existují v rámci různých vnitrostátních právních systémů a jsou přijímána ostatními členskými státy.“

29 — Mé stanovisko ze dne 29. ledna 2009 ve věci A (C-523/07, probíhající před Soudním dvorem, body 76 a 80).

30 — Srov. k tomu tvrzení Spojeného království a Irska uvedené ve zprávě Borrás (bod 34).

členské státy, která jim umožňuje zachovat tradiční hraniční určovatele rozhodné pro určení příslušnosti, však nelze vyvozovat všeobecné závěry týkající se výkladu pojmu státní příslušnosti.

64. Jak navíc správně zdůrazňuje slovenská vláda, mohou při spojení společného domicilu v témže členském státě a společné státní příslušnosti dalšího členského státu vyvstat tytéž problémy jako při spojení dvou různých státních příslušností. Nařízení neobsahuje žádnou zmínku o tom, že by v tomto případě bylo možno založit jedinou soudní příslušnost na základě společného domicilu a bylo by vyloučené zahájit řízení před soudy státu, k němuž dotyčné pojí společná příslušnost.

65. Souhrnně lze konstatovat, že omezení pojmu „státní příslušnost“ obsaženého v čl. 3 odst. 1 písm. b) pouze na tu státní příslušnost, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti, neodpovídá ani znění, ani cílům nařízení č. 2201/2003. Systém určování příslušnosti podle nařízení se v rozvodových věcech vesměs nezakládá na myšlence vyloučení možnosti několika soudních příslušností. Nařízení naopak výslovně vychází z několika

soudních příslušností postavených vedle sebe na roveň.

66. S tím je nutně spjato právo volby navrhovatele. V rozporu s nařízením není to, že osoby s dvojí státní příslušností mohou v tomto případě volit mezi soudy dvou členských států, jejichž soudní příslušnost je založena výlučně na základě státní příslušnosti. Jelikož čl. 3 odst. 1 písm. b) předpokládá, že oba manželé jsou příslušníky toho státu, jehož soud zahájil řízení, je při použití tohoto ustanovení zabezpečeno, že oba manželé mají stejný přístup k tomuto příslušnému soudu a že řízení nelze zahájit u soudu, jehož příslušnost by jeden nebo druhý z manželů vůbec nemohl předvídat anebo který se nachází daleko.

67. Možnost volby příslušející navrhovateli nevede ani ke zvýšené právní nejistotě. Ze zásady právní jistoty vyplývá, že právní předpisy Společenství musejí být určité a jejich použití pro procesní subjekty předvídatelné³¹. Zde uvedený výklad čl. 3 odst. 1 písm. b) těmto požadavkům vyhovuje, neboť na základě společné státní příslušnosti lze určit soudní příslušnost bezpochyby. V případě osob s více státními příslušnostmi sice připadají v úvahu soudy několika člen-

31 — Rozsudky ze dne 22. listopadu 2001, Nizozemsko v. Rada (C-301/97, Recueil, s. I-8853, bod 43); ze dne 21. února 2006, Halifax a další (C-255/02, Sb. rozh. s. I-1609, bod 72), a ze dne 16. září 2008, Isle of Wight Council a další (C-288/07, Sb. rozh. s. I-7203, bod 47).

ských států jako příslušné soudy, ale pokud by měla být zahájena řízení u soudů v několika členských státech, jednoznačné řešení tohoto kompetenčního sporu nabízí článek 19.

68. Jak se ukazuje v projednávaném případě, ve vztahu k soudní příslušnosti nejsou negativní doprovodné projevy, jakým je například nepřiměřené spěchání k soudu, ve skutečnosti samy o sobě až tak problematické. Přestože C. Mesko žije již dlouho ve Francii a účast na řízení probíhající v Maďarsku je pro ni náročnější než účast na řízení konající se před soudem v místě pobytu, přece se v první řadě neohrazuje proti místní příslušnosti soudu jako takové. Brání se spíše proti použití maďarského rozvodového práva, namísto rozvodového práva francouzského. To však nevyplývá přímo z nařízení č. 2201/2003, nýbrž z norem maďarského mezinárodního práva soukromého. Nebylo by správné kompenzovat neexistenci jednotných kolizních norem výkladem, který je v rozporu s cíli a systematickou stávajících ustanovení sloužících určování soudní příslušnosti.

69. A konečně, zahájení řízení před soudem příslušným podle čl. 3 odst. 1 písm. b) také nelze považovat za zneužívající, jak uvedl zástupce C. Mesko na jednání. Podle ustálené judikatury se sice procesní subjekty nemohou podvodně nebo zneužívajícím způsobem

dovolávat norem Společenství³². Konstatování, že se jedná o zneužití, však vyžaduje, aby bylo dovolání na tato ustanovení i přes formální dodržení podmínek stanovených právními předpisy Společenství v rozporu s cíli sledovanými těmito ustanoveními³³.

70. Jak bylo uvedeno, zahájení řízení před soudem nacházejícím se na území členského státu, jehož jsou oba manželé příslušníky, ale není v rozporu s cíli čl. 3 odst. 1 písm. b) ani tehdy, když se příslušnost tohoto soudu určila na základě státní příslušnosti, která odpovídá skutečnosti méně přesně.

71. Jinak je třeba povšimnout si toho, že u ustanovení týkajících se soudní příslušnosti hraje významnou roli právní jistota, která vyžaduje, aby použití právních předpisů Společenství bylo pro procesní subjekty předvídatelné³⁴. Proto může myšlenka zneužití práva vést nanejvýš ve výjimečných případech k tomu, že je zahájení řízení u soudu, jehož příslušnost byla určena podle použitelných ustanovení, třeba považovat za zneužívající.

32 — Rozsudky ze dne 14. prosince 2000, Emsland-Stärke (C-110/99, Recueil, s. I-11569, body 51 a násl.), a Halifax a další (uvedený v poznámce pod čarou 31, bod 68 s dalšími odkazy).

33 — Srov. v tomto smyslu rozsudky Emsland-Stärke (uvedený v poznámce pod čarou 32, bod 52) a Halifax a další (uvedený v poznámce pod čarou 31, bod 74).

34 — Srov. judikaturu uvedenou v poznámce pod čarou 31.

V – Závěry

72. Na základě těchto úvah navrhuji, aby Soudní dvůr odpověděl na předběžné otázky předložené Cour de cassation takto:

- „1. Pokud má soud členského státu podle čl. 64 odst. 4 nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 zkoumat, zda by byl soud členského státu původu rozhodnutí příslušný podle čl. 3 odst. 1 písm. b) tohoto nařízení, pak nesmí považovat manžele, kteří jsou oba příslušníky jak členského státu, v němž soud zahájil řízení, tak i členského státu původu, výlučně za své vlastní státní příslušníky. Naopak musí přihlídnout k tomu, že manželé jsou rovněž státními příslušníky členského státu původu a že tamní soudy by proto byly příslušné vydat v dané věci rozhodnutí.

2. Mají-li manželé několik společných státních příslušností, nelze při určování soudní příslušnosti podle čl. 3 odst. 1 písm. b) nařízení č. 2201/2003 přihlížet pouze k té státní příslušnosti, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti. Podle tohoto ustanovení jsou naopak příslušné soudy všech členských států, k nimž oba manželé pojí společná státní příslušnost.“